

เทศน์เช้า วันที่ ๒๓ กันยายน ๒๕๕๗

พระอาจารย์สงบ มนฺตฺสฺนฺโต

ณ วัดป่าสันติพุทธาราม (วัดป่าเขาแดงใหญ่) ต.หนองขาว อ.โพธาราม จ.ราชบุรี

อ้าว! ตั้งใจฟังธรรมนะ ธรรมะ คนที่มีจิตใจเป็นธรรมนะ เวลาลมพัดเขาก็เห็นเป็นธรรมได้ เขาเห็นเป็นธรรมเพราะจิตใจเขาเป็นธรรม จิตใจเขาเป็นธรรมเขาเห็นสภาวะสังขารมโน ใจ เวลาลมพัดใบไม้ไหว ใบไม้มันแกว เวลาลมพัดมันหลุ่คร่วงจากต้น ใบไม้มันยังมีการผลัดใบของมัน สรรพสิ่งในโลกนี้มันเป็นอนิจจัง มันมีเกิดขึ้น ตั้งอยู่ แล้วดับไป ถ้าใจคนเป็นธรรม สิ่งใดที่เป็นสังขารมโน มันเห็นแล้วมันสะท้อนหัวใจทั้งนั้นแหละ มันสะท้อนหัวใจ มันปลอบใจของเรา ฟังธรรมๆ เพื่อเตือนหัวใจของเรา

ทุกคนเกิดมาบนโลกนี้ แม้แต่สัตว์เดรัจฉานมันมีเวลา ๒๔ ชั่วโมงเท่ากันทุกๆ คน เวลา ๒๔ ชั่วโมง คนจะใช้เวลาทำอะไรล่ะ เวลาเราทำงาน เวลาเรารีดตัวมาก ทำสิ่งใดเวลาจะล่วงไปเร็วมาก เวลาเราชราคร่ำคร่าขึ้นมา สิ่งที่เราทำมันช้าแล้ว มันช้าเพราะอะไร เพราะเขาเกษียณจากการงาน พอเกษียณจากการงาน นี่ประเพณีของคนไทยนะ เวลาแก่เฒ่าขึ้นมา ไปวัดๆ ไปวัดขึ้นมาเพื่ออะไร? เพื่อศึกษา เพื่อศึกษา เพื่อค้นคว้า เพื่อหาสังขารมโนในตัวเราเอง ในปัจจุบันนี้เวลาประเพณีวัฒนธรรม เราทำบุญกุศลๆ ทำบุญกุศลเพื่อบุญไฉน

บุญ คนที่มีบุญเป็นเครื่องดำเนิน กับคนที่มีบาปอกุศลเป็นเครื่องดำเนิน ถ้าคนที่มีบาปอกุศลเป็นเครื่องดำเนิน มันบีบคั้นหัวใจนะ เวลาทำอะไรขึ้นมา สิ่งที่ทำเป็นความผิดพลาดขึ้นมา ก็กดทับไว้ นั่งทับไว้ไม่ให้ใครรู้ไม่ให้ใครเห็น มันเป็นความระแวง มันเป็นความทุกข์ตลอดไป

แต่ถ้าทำคุณงามความดีๆ ครอบอาจารย์ของเราท่านทำความดีท่านทำในป่าในเขา คนที่มีสังขารมโน เขาทำของเขา เขาไม่ให้ใครรู้ เพราะคนรู้ขึ้นมาแล้วคนก็จะไปกวนเขา คนที่ทำคุณงามความดีเขาไม่ต้องการให้ใครไปกวนเขานะ เขาแอบทำๆ ใ้พวกเราทำคุณงามความดี อยากรู้ให้เขารู้ อยากให้เขาเห็นต่างๆ

๒๔ ชั่วโมงเหมือนกัน เราใช้เวลาอย่างไร ๒๔ ชั่วโมงนี้

ถ้า ๒๔ ชั่วโมงของเรา เห็นใหม่ วันคืนล่วงไปๆ บัดนี้เราทำอะไรอยู่ ชีวิตนี้มันมีการพลัดพรากเป็นที่สุด ชีวิตนี้ตายแน่นอน เราชวนขวายนาคไหนดูดี ทางวิชาการเขาศึกษามาเพื่อความเจริญของเขา เพื่อความสะดวก เพื่อคุณภาพชีวิตๆ...มันก็ถูกต้อง

เวลาโบราณขึ้นมา เวลาโรคระบาดขึ้นมา คนตายมหาศาลเลย แต่เพราะทางการแพทย์เจริญ ทำให้คนเรามันมีวัคซีน มียาป้องกัน ทำให้เราต่อสู้กับโรคร้ายได้ ชีวิตมันก็ว่ามีความมันคงๆ สิ่งที่ทำๆ ทำเพื่อความเจริญของโลก แต่ถ้าอยู่แล้วนะ เวลาอยู่ ชีวิต ๒๔ ชั่วโมงเหมือนกัน เวลามันเจ็บช้ำน้ำใจ เวลามันทุกข์มันยาก คนเราบีบคั้นขึ้นมาทำลายตัวเองทั้งนั้นแหละ ทำลายตัวเองเพราะอะไรละ

ทำลายตัวเองเพราะว่าเขาไม่มีพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ในหัวใจ ถ้ามีพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ในหัวใจ เห็นใหม่ เราศึกษาธรรมะขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เราจะไม่ทำร้ายตัวเอง แม้แต่เราทำร้ายคนอื่นเราก็ไม่ทำ เพราะเรามีศีล ๕ พอศีล ๕ ปาณาติปาตาฯ ไม่ทำให้อื่นเจ็บช้ำน้ำใจ ไม่ทำให้เขาเสียชีวิต ไม่ทำทุกๆ อย่าง แล้วเรามาทำตัวเองทำไม นี่พูดถึงว่าศีล ๕ นะ

ถ้าเราศึกษาธรรมะขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ผู้ที่ทำลายตัวเองไปแล้ว ดูดี เกรกรรมมันเกิดขึ้นมาเพราะอะไร ดูดี เรามีจิตใจเป็นสาธารณะ เห็นคนเขาทุกข์เขายาก เราอยากช่วยเหลือเจือจานเขาทั้งนั้นแหละ เวลาเราทุกข์เรายาก ทำไมเราไม่คิดช่วยเหลือเจือจานเราละ ทำไมเราทุกข์เรายาก เราถึงทำลายมันละ เราทำลายมันเลย เพราะมันทุกข์มันยาก มันทนไม่ได้ มันทนไม่ได้ มันทนไม่ได้เพราะอะไร เพราะเราไม่มีพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ในหัวใจ

ถ้าเรามีพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ในหัวใจ สัจธรรมขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้ามันเป็นความจริงๆ เป็นอย่างนี้ มันเป็นความจริงเป็นอย่างนี้ ทุกข์เกิดขึ้น ทุกข์ตั้งอยู่ แล้วทุกข์ดับไป ถ้ามีสติปัญญายับยั้งไว้ได้ เดี่ยวทุกข์มันก็คลายของมันไป ถ้าคลายของมันไป เวลามันจะมาอีก เรากลับแล้ว เรากลับแล้วเราต้องหาเหตุหาผล หาทางป้องกัน หาทางป้องกันนะ เพราะมันเป็นต้นเหตุความทะยานอยาก มันไม่ได้ตั้งใจมันก็ทุกข์ ถ้ามันได้ตั้งใจมันก็มีความสุขของมัน เวลามันได้ตั้งใจ มันมีความสุขของมัน ความสุขนั้นก็ไม่ใช่จริง เพราะความสุขนั้นเดี๋ยวมันก็แปรสภาพของมันไป มันไม่มีอะไรที่เป็นความจริงสักอย่างหนึ่งเลย

ฉะนั้น ชีวิตของเรา เราเกิดมา จริงตามสมมุติเพราะเราเกิดมาจริงๆ เราเกิดมาจริงๆ องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้ามา พระโพธิสัตว์เวียนว่ายตายเกิดในวัฏฏะ สร้างสมบุญญาธิการมา จนสุดท้ายได้ตรัสรู้เป็นองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เพราะการเกิดและการตาย ทำคุณงามความดี การเกิดและการตาย สะสมบารมี เห็นไหม

นี่ก็เหมือนกัน เราเป็นชาวพุทธ เวียนว่ายตายเกิด เราปิดกั้นไว้ไม่ได้ คำว่า “ปิดกั้นไม่ได้” จิตนี้มันต้องเวียนว่ายตายเกิดตามธรรมชาติของมัน ธรรมชาติของมันนะ แต่ในปัจจุบันนี้ วิทยาศาสตร์เขาพยายามพิสูจน์ว่าจิตนี้มาจากไหน การเกิด เกิดมาจากไหน แล้วก็พิสูจน์กันไม่ได้ ก็บอกว่ามันไม่มี มันไม่เป็นวิทยาศาสตร์ เราศึกษาแล้วว่าโลกเจริญๆ เราก็ศึกษาทางวิทยาศาสตร์ เราศึกษาแล้วเราก็เชื่อ วิทยาศาสตร์มันพิสูจน์ไม่ได้

แต่เวลาคนเราเวลานี้พิสูจน์ได้ เวลาหลับตาขึ้นมา หลับตา พุทโธๆ เราหลับตาขึ้นมา ถ้าจิตมันสงบเข้าไปแล้ว บุญเพนิวาसानุสติญาณมันย้อนได้ ถ้ามันย้อนได้จริงหรือเปล่า เออ! เราเห็นชาติที่แล้วเราเคยเป็นอย่างนั้น แล้วจริงหรือเปล่า เวลาคนฝัน ฝันขึ้นมาแล้วจริงหรือเปล่า

จริงหรือเปล่านั้นยังเป็นอนิจจัง เรายังไม่มีเหตุมีผลรองรับ ไม่มีความรู้จริงรองรับ พอมันเห็นสิ่งใด คุณิ เวลาฤทธิชีไพรเขาจะระลึกอดีตชาติได้ ความระลึกอดีตชาติได้ มันระลึกได้ทั้งนั้นแหละ แต่มันจริงหรือเปล่า มันจริงหรือเปล่านั้น

แต่ถ้าเวลาองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้านะ บุญเพนิวาसानุสติญาณ จุตูปปาตญาณ บุญเพนิวาसानุสติญาณคือระลึกอดีตชาติได้ จุตูปปาตญาณ เวลาจิตนี้ตายแล้วไปเกิดที่ไหน ท่านรู้ของท่านได้ มันยังเป็นอดีตอนาคตอยู่ เวลาอาสวกษณญาณทำลายกิเลสอวิชชาความไม่รู้จริงในหัวใจขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ทะลุปรุโปร่งหมดแหละ นี่มันรู้ที่ไปที่ไป ถ้ามันรู้ที่ไปที่ไป เวลาในสมัยพุทธกาล เวลาพระมาถามปัญหาท่าน อะไรมันสมควรอย่างนั้น เหมือนหมอ คนนั้นเจ็บไข้ได้ป่วยเป็นโรคอะไร ควรรักษาด้วยยาตำราสิ่งใด

นี่ก็เหมือนกัน จิตนิสัยเขาเป็นแบบใด เขาเคยทำเวรทำกรรมมาอย่างไร ทำเวรทำกรรมมา ทำเวรทำกรรมมามันฝังใจ ถ้าท่านให้อุบายเข้าไปถึงจุดนั้นมันจะเข้าไปถึงใจดำ เข้าไปถึงสิ่งที่ฝังอยู่รากลึกในหัวใจ เวลาพิจารณาไปด้วยมรรคญาณ ด้วยปัญญา ด้วยมรรค ด้วยศีล สมาธิ ปัญญา ด้วยความชอบธรรมขึ้นไป เข้าไปถึงจุดนั้นมันจะไปสำรวจ มันจะไปกายของมัน สิ่งที่ไม่จริงๆ องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าสอนได้อย่างไร

บุพเพนิวาสานุสติญาณ จุตูปปาตญาณ อนาคตังสญาณขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เวลาพระไปถามปัญหาณะ พระที่มีอำนาจวาสนา พระที่ไปถามด้วยธรรม ไม่ใช่พระไปถามด้วยความเป็นพาล พระเป็นพาลไปถาม “ทำไมเป็นอย่างนั้น ทำไมเป็นอย่างนั้น”

“เราเคยสัญญากับเธอหรือว่าบวชแล้วเราจะต้องบอกเธอทุกอย่าง”

เขาบอก “จะลี้ก”

“ลี้กก็ลี้กไป”

มันมีในพระไตรปิฎก เวลาพระที่ไปถาม พระที่เขามีความมุมนะจริง แล้วเขามีโอกาสจะทำได้จริง องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าชี้ทางตลอดเลย แต่พระที่เป็นพาลๆ เป็นพาลบวชมาอย่างนั้น บวชมาแล้วไม่เอาจริงเอาจัง แล้วบวชแล้ว เวลาเห็นเขาถามก็จะไปถามตามเขา เห็นเขาถามอดีตชาติรู้ได้ก็จะไปถามตามเขา จะให้พระพุทธรูปเจ้าบอก

พระพุทธรูปเจ้าไม่บอกหรอก มันไม่เป็นประโยชน์ไง ไม่เป็นประโยชน์ ไม่เป็นประโยชน์ กับใครท่านไม่พูด ท่านจะพูดต่อเมื่อมันเป็นประโยชน์ เพราะพระองค์นั้นมีสัจจะ มีความจริง มีความมุมนะ แล้วมีโอกาสของเขา องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าจะบอกอย่างนั้น พูดถึงว่าอนาคตังสญาณ รู้ถึงสิ่งที่มันเป็นเวรเป็นกรรมที่เขาสร้างมาที่เป็นจริตนิสัยที่มันผูกพันในใจของเขา

ฉะนั้น เวลาจะรู้จริง ไม่รู้จริง ถ้าเราระลึกอดีตชาติได้ เราต่างๆ ได้มันจริงหรือเปล่า มันจริงหรือเปล่านั้น ระลึกได้มันก็ฝันได้ มันก็จินตนาการได้ แต่ถ้าเป็นความจริงนะ ถ้าสิ่งใดที่รู้ วางไว้ ถ้ามันจะเข้ามาในคลองสายตาของเรา เรารู้สิ่งใดเราวางไว้ เราไม่มีเป้าหมายเพื่อจะรู้สิ่งที่เป็นอดีตมา ที่มันมาเกิดเป็นเรา เราอยากรู้สัจจะความจริง เราอยากชำระ

สิ่งที่ว่าเวลา ๒๔ ชั่วโมงเท่ากันอย่างนี้ เวลามันทุกข์มันยากอย่างนี้ ๒๔ ชั่วโมงเท่ากัน องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าก็ภาวนามาเป็นพระอรหันต์ไปแล้ว ครูบาอาจารย์ของเรา ๒๔ ชั่วโมงเหมือนกัน ท่านก็มุมนะของท่าน ทำความเพียรของท่าน จนท่านชำระล้างกิเลสของท่านไป เราก้ ๒๔ ชั่วโมงเหมือนกัน เราก็จะทำของเรา เราจะทำความสงบของใจเราเข้ามา เราจะมีสติปัญญาของเราเข้ามา

เวลาถ้ามันมีสติปัญญา ขึ้นของสมาธิ จิตมันมีสติปัญญาเข้ามา มันก็สงบระงับเข้ามา ถ้าสงบระงับเข้ามา มีความสุข ถ้ามันระลึกอดีตชาติได้ ระลึกอดีตชาติได้ตรงนี้ ถ้ามันระลึกอดีตชาติไม่ได้ แต่มันสงบจริงหรือเปล่า ถ้าสงบจริง เราฝึกหัดใช้ปัญญาของเรา นี่มันข้ามรรคใจ เข้าสู่สังขารขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ศาสนาพุทธเป็นศาสนาแห่งปัญญา ปัญญามันอยู่ตรงนี้ ปัญญามันเกิดจากภาวนามยปัญญา ถ้าภาวนามยปัญญามันมีสติปัญญาขึ้นมา มันสำรอก มันคายของมันออก มันเป็นความจริงขึ้นมา นี่เป็นความจริงขึ้นมา

เวลาสิ่งที่มันหมักหมมในใจ เราก็ทำความเข้าใจ ทำความสะอาดมัน แต่ความสะอาดนี้มันเป็นการระงับ โลกียปัญญา สะอาดแบบความรู้สึก ความคิดต่างๆ ที่มันเป็นการระงับ มันใช้ปัญญาไล่ก่อนเข้ามา เวลามันเกิดภาวนามยปัญญา ปัญญามันสำรอก มันคาย สักกายทิฏฐิ ทิฏฐิความเห็นผิด มันคายทิฏฐิ คือว่าอนุสัยที่มันเป็นเนื้อเดียวมากับจิต มันเป็นเนื้อเดียวมากับจิต มันเป็นเนื้อเดียวกับปฏิสนธิจิต มันเป็นเนื้อเดียวกับสิ่งที่มันเป็นเวรเป็นกรรมที่มันได้สร้างสมมา สิ่งที่เป็นเวรเป็นกรรม พันธุกรรมของมันที่มันฝังมากับจิต จิตได้สำนึกที่แทงเข้าไปในจิต เวลาปัญญามันเกิดอย่างนี้มันสำรอก มันคายของมัน ถ้ามันคายอย่างนี้ นี่ผู้ที่มันเป็น

คูสิ เวลาคนทำดี-ทำชั่วขึ้นศาล ศาลตัดสิน ใครเป็นคนรับผิดชอบ? ก็คนที่กระทำใช่ไหม ปฏิสนธิจิต เวลาที่มันเวียนว่ายตายเกิดของมัน มันเวียนว่ายตายเกิดไปด้วยอวิชชา ด้วยความไม่รู้ตัวของมัน เวลาสติปัญญามันเข้าไปสำรอก มันคายของมันออก เวลากิเลสมันคายออก มันรู้จริง มันเห็นจริง มันทิ้ง นี่ภาวนามยปัญญา ถ้ามันรู้จริง เห็นจริงอย่างนี้แล้วมันจะไปสงสัยไหมว่าสิ่งที่ว่าอดีตชาติจริงหรือไม่จริง มันจะไปสงสัยอะไร

ก็สิ่งที่เราเป็น แล้วเราสำรอกคาย พอกายแล้วมันเป็นปัจจุบัน มันเป็นสัจจะ มันเป็นความจริง มันไม่มีความลำเอียงใจ มันไม่มีว่าเชื่อหรือไม่เชื่อ ไซ้หรือไม่ไซ้ มันไม่มีสิ่งที่เข้าไปให้ค่า มันเป็นความจริงของมัน ถ้าความจริงของมัน ถ้าเราทำอย่างนี้ เราดูแลหัวใจของเราอย่างนี้ ๒๔ ชั่วโมง เราทำเพื่อประโยชน์กับเราอย่างนี้

สิ่งที่เราทำนะ เวลาโลกเราเกิดมา เราเกิดมาก็ต้องมีหน้าที่การงาน เราก็ทำของเรา หน้าที่การงานของโลกนะ แต่อย่างนี้มันเป็นเรื่องโลก มันมีเจริญแล้วเสื่อม เสื่อมแล้วเจริญ มันก็มีการขึ้นการลงโดยธรรมชาติของมัน หัวใจของเรามันก็เป็นแบบนั้นเหมือนกัน เดี่ยวดีเดี๋ยวร้าย มันก็เป็นเหมือนกัน

แต่ถ้าเราจะภาวนาจะเอาใจของเราละะ สิ่งที่ “ธรรมทั้งหลายมาแต่เหตุ” ถ้าเรามีสติปัญญา รักษาเหตุไว้ รักษากรรมไว้ได้มันก็มีความสงบระงับ “สุขอื่นใดเท่ากับจิตสงบไม่มี”

ถ้าเราเป็นฆราวาสนะ แค่เราทำใจเราให้สงบ เรามีที่พึ่งที่อาศัย อย่างนี้มันก็พออยู่พอกินแล้วละ แล้วถ้าเรามีอำนาจวาสนา เราใช้ปัญญาไป มันเกิดมรรคญาณ เกิดการแยกแยะ เกิดการวิปัสสนา วิปัสสนาคือปัญญาที่รู้แจ้ง รู้แจ้งในใจของเรา รู้แจ้งในที่มืดบอด รู้แจ้งที่มันหลับหูหลับตาเวียนว่ายตายเกิด มันไปรู้แจ้ง มันไปสำรอก มันไปคายของมัน เราเอาตรงนี้ไง ถ้าเอาตรงนี้ขึ้นมาได้ มันเป็นจริงขึ้นมา

เวลาครูบาอาจารย์ของเราท่านบรรลุนิพพาน กราบองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า กราบแล้วกราบเล่า กราบแล้วกราบเล่า มันกราบมาจากหัวใจนะ มันลึกลับมหัศจรรย์ขนาดนี้ ทำไมท่านรู้ได้ เพราะมันลึกลับมหัศจรรย์ ท่านวางไว้ให้เราก้าวเดินมา มันซาบซึ้ง มันซาบซึ้งนะ เราทำได้เองนี่แหละ เราทำได้เอง

แต่องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าสร้างสมบุญญาธิการมาขนาดไหนถึงมารู้สัจจะความจริงอันนี้ขึ้นมา แล้ววางธรรม คือบอกแนวทางไว้ แล้วเราก็ชวนขวยประพฤติปฏิบัติพยายามของเรา เต็มที่ของเรา เราทำของเราทั้งนั้นแหละ เราเป็นคนทำเอง ศีล สมาธิ ปัญญา มันเกิดจากเรา เราเป็นคนชวนขวย เราเป็นคนตั้งใจ เราเป็นคนประพฤติปฏิบัติ มันเป็นความจริงขึ้นมา

แต่เวลาเป็นความจริงขึ้นมา สัจธรรมมันปรากฏขึ้นมาในใจแล้ว ทำไมเรากราบองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ทำไมระลึกถึงบุญคุณของท่านละ ก็ท่านบอกไว้ ท่านวางแนวทางนี้ไว้ ถ้าไม่มีองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าแล้วใครจะมารู้ละ มันถึงซาบซึ้ง ทั้งๆ ที่เราทำเองนะ

แต่ถ้าทำผิดละ เวลาทำผิด ทำด้วยกิเลสตัณหาความทะยานอยาก ทำด้วยความคาดหมายด้วยความดันเดาของเราละ แล้วก็มาโทษนะ “มันจะมีจริงหรือไม่มีจริง” มันโทษไปหมดเลย เวลาคนพาล เวลาคนพาลข้างนอกมันก็พาลข้างนอก เวลาพาลข้างใน ใจมันพาล ทำอะไรมันผิดพลาดไปหมดละ “แล้วมันจะมีจริงได้อย่างไรละ มรรคผลมันจะมีจริงหรือ ความดีจะมีจริงหรือ ก็ไม่จริง”

ถ้าจริงของเรา เอาให้จริงสิ ปัญญามันจะเกิดได้ต่อเมื่อเรามีความเข้มข้น เรามีสติปัญญา เข้มงวดกับมัน เข้มงวดกับจิต เวลาปัญญามันเกิดขึ้นมาเป็นของเราเองนะ โอ้อโฮ! มันบานขึ้นมา จากกลางหัวใจ มันมหัศจรรย์มาก พอมันบานขึ้นมากกลางหัวใจ แล้วอะไรจะปิดบังมันล่ะ

พอปิดบังขึ้นมา ปัญญาอย่างนั้น นี่ภาวนามยปัญญา ปัญญาเกิดจากใจ ปัญญาเกิดจากการ ภาวนา มันเป็นปัญญาของเราเอง ปัญญาของเราเอง แต่เราก็ต้องใช้แนวทางการศึกษา เราเป็นชาว พุทธ เราสร้างบารมีมา เราใช้แนวทาง เราใช้พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ ศาสนา แก้วสารพัด นึกเป็นแนวทางของเรา แต่เวลามันเป็นมันต้องเป็นจากความเพียรชอบ ความเพียร ความวิริย อุตสาหะจากเราเอง แล้วมันบานขึ้นมากกลางหัวใจ

แล้วเวลาบานแล้วทำไมกราบองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าล่ะ ทำไมเคารพบูชาล่ะ

เคารพบูชามาก หลวงปู่มั่นท่านเคารพของท่านมาก แต่เวลาท่านสั่งสอนลูกศิษย์ ท่าน เพียงแต่เหยียด เหยียดไว้ว่านั่นเป็นสมบัติขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า อย่าให้กิเลสมัน หน้าด้าน ไปยึดว่าเรารู้เราเห็นไง เวลาปฏิบัติขึ้นมามันก็เอาสิ่งนี้มาล่อ เรารู้แล้ว เราเข้าใจแล้ว มัน ก็เป็นจินตนาการไง ท่านเหยียดไว้ไม่ให้กิเลสมาหลอกพระองค์นั้น เหยียดไว้ไม่ให้กิเลสมาหลอก ในหัวใจของนักปฏิบัติคนนั้น ท่านถึงเหยียดเอาไง

แต่ท่านเหยียดเพื่ออย่างที่ว่าครูบาอาจารย์ท่านบรรลุธรรมแล้วท่านกราบองค์สมเด็จพระ สัมมาสัมพุทธเจ้า กราบแล้วกราบเล่า กราบแล้วกราบเล่า นี่ก็เหมือนกัน ท่านทุกข์ท่านยากมา ก่อน ท่านเหยียดไว้ไม่ให้กิเลสมันหน้าด้าน มันไปสวมรอย

แต่เวลาทำขึ้นมาเป็นความจริงขึ้นมา ปัญญามันบานกลางหัวใจ คีล สมาธิ ปัญญา มรรค ญาณ ปัญญาญาณมันบานขึ้นมากกลางหัวใจ ใครจะปิดใครจะบังล่ะ มันเป็นสมบัติของใจดวงนั้น ใครจะมาฉกฉวย แย่งชิง คุณกเหยียดหยาม นั่นมันเป็นโลกธรรม ๘ นั่นเป็นความเห็นของเขา แต่ ความจริงในใจดวงนั้นก็ความจริงในใจดวงนั้น ความจริงเป็นอริยสัจ เป็นสัจจะความจริงใน การประพฤติปฏิบัติของเรา ๒๔ ชั่วโมงของเราให้เป็นประโยชน์กับเรา เอวัง